

Markku Nenonen

ELOKUVIEN ENNAKKOTARKASTUKSEN SYNTY SUOMESSA

Suomessa oli esitetty elokuvia noin kymmenen vuotta ennen kuin valtiovalta ryhtyi kiinnittämään elokuvaan huomiota. Elokuva — kinematografit — otettiin omaksi ryhmänään leimaverotukseen keväällä 1906. Kesti vielä neljä vuotta kunnes valtiovalta ryhtyi puuttumaan elokuvien esittämiseen. Senaatti päätti vuoden 1910 lopulla, että paikallisten poliisiviranomaisten piti tarkastaa elokuvat etukäteen. Väliaikaiseksi tarkoitettu ennakkotarkastus käynnistyi vuoden 1911 alkupuolella.

Ennen kuin senaatti antoi ohjeensa, oli taustalla tehty voimakkaasti työtä elokuvien tarkastuksen aikaansaamiseksi. Toiminnan takana olivat ennen kaikkea kaksi yhdistystä, Suomen Valkonauhaliitto ja Kolmisointu-yhdistys. Valkonauhaliike oli saanut alkunsa Yhdysvalloista 1800-luvun lopulla ja Suomeen se tuli Turun kautta, jonne perustettiin ensimmäinen yhdistys vuonna 1896. Valtakunnallinen liitto perustettiin Helsingissä lokakuussa 1905. Valkonauha ryhtyi kiinnittämään huomiota ennen kaikkea siveellisyyteen liittyviin kysymyksiin, kuten epäsiiveelliseen kirjallisuuteen ja kuviin. Valkonauhan tavoitteena oli naisen aseman parantaminen, joten liikkeen johdossa oli pääosin naisia.

Mutta varsinkin Kolmisoinnun merkitys oli huo-

mattava, sillä sen toiminnan taustalla olivat kirkossa vähemmistöön jääneet nuoret papit, ns. nuorkirkolliset. Heidän tavoitteenaan oli, että kirkko puuttui myös maallisiin ja yhteiskunnallisiin asioihin. Kolmisoinnun ja nuorkirkollisten asiaa ajoi voimakkaimmin loppuvuodesta 1905 perustettu *Kotimaa*-lehti.¹

Suomalaisessa yhteiskunnassa oli tapahtunut ensimmäisen sortokauden myötä loppuvuodesta 1905 vapautumista niin poliittisesti, aatteellisesti, henkisesti kuin siveellisesti. Toisaalta samoihin aikoihin myös elokuvien sisältö alkoi muuttua entistä enemmän. Siihen saakka ohjelmistoa olivat hallinneet maantieteelliset luonnonkuvaukset sekä erilaiset uutistapahtumat. Vähitellen ohjelmistoon alkoi tulla entistä enemmän näytelmäelokuvia, alkoi olla entistä enemmän seikkailuja, rakkautta — jopa seksiä sen ajan mittapuun mukaan — väkivaltaa ja rikoksia, erilaisia elämäntapoja jne. Sisällön muuttuminen ei tyydyttänyt kaikkia yhteiskunnan piirejä. Mm. *Kotimaassa* nimimerkki Toivovainen totesi vuonna 1909, ettei kunniallinen kansalainen voinut lähettää lastaan enää turvallisin mielin elokuviin.²

Poliittisen murroksen ja kaupungistumisen myötä elämäntavat maallistuivat ja ennen kaikkea kir-

D.W.Griffith: The Lonely Villa (1909).

kolliset piirit sekä kasvattajat ja opettajat tunsivat kansakunnan siveellisestä tilasta. Selvitän seuraavassa sitä, kuka halusi ja minkä vuoksi tehokasta ja keskitettyä elokuvatarkastusta Suomessa ennen vuotta 1911.

Valkonauha käynnistäjänä

Valkonauha ja nuorkirkolliset yhdistykset ryhtyivätkin yhteistyössä kohottamaan kansakunnan siveellisyyttä. Tampereella järjestettiin maaliskuussa 1908 suuri siveellisyyskonferenssi, johon osallistui kaikkiaan 41 eri yhdistystä.³

Kolmipäiväisessä konferenssissa käsiteltiin kaikkia siveellisyyteen liittyviä ajankohtaisia kysymyksiä kuten lasten ja nuorten rikollisuutta, lasten sielunelämään vaikuttavia tekijöitä, sukupuolitauteja jne. Kokouksen puheenjohtajana toi-

mi Kotiniemen kasvatuslaitoksen johtaja tohtori J. H. Tunkelo, joka arvosteli omassa alustuksessaan viranomaisia siveellisyyden heikosta tilasta. Hänen mukaansa viranomaiset eivät joko olleet tehneet voitavaansa voimassaolevan lainsäädännön puitteissa tai sitten lainsäädäntö oli puutteellista. Tunkelo mainitsi myös elävät kuvat, joista hänen mukaansa vallitsi varsinainen tulva. Elokuvat olivat "antautuneet pahan palvelukseen", ja asialle oli tehtävä jotakin. Tunkelo ei esittänyt erikseen konkreettisia toimenpide-ehdotuksia siveellisyyden kohottamiseksi, vaan vaati viranomaisilta jäämäkämpää otetta. Hän kehotti myös kansalaisia aktiiviseen toimintaan, sillä viranomaiset eivät välttämättä tienneet mitä kansa halusi. Heille oli se kerrottava. Siveellisyyskokouksen päätteeksi esitettiin toivomus valtion ja kunnan viranomaisille, että olemassa olevia lakeja ja määräyksiä tuli noudattaa.⁴

Turussa Valkonauhaliiton alaosasto oli jo helmikuun lopulla ryhtynyt selvittämään elokuvien sisältöä. Kansalaisille järjestetyssä kokouksessa asiaa oli käsitelty ja sen pohjalta sanomalehdille oli lähetetty kirjoituksia. Erillinen toimikunta oli käynyt pyytämässä teatterinomistajia siivoamaan ohjelmistoa. Elokuvateatterinomistajat syyttivät toimikunnan jäseniä ahdasmielisyydestä, likaisesta mielikuvituksesta ja siitä, että nämä näkivät pahaa kaikkialla.⁵

Turussa toiminta eteni muutenkin, sillä siellä perustettiin Turun siveellisyyden keskustoimikunta. Sen tehtävänä oli koordinoida eri ryhmien ja kansankerrosten siveellisyytyä, johon kuului myös elokuvien luotettava tarkastus.⁶

Valkonauha piti kolmannen yleisen vuosikokouksensa Helsingissä NMKY:n talolla 10.6. 1908. Kokouksessa käsiteltiin viralliset asiat. Samassa yhteydessä järjestettiin konferenssi, joihin myös alaosastot saivat esittää aiheitaan. Turun alaosasto olikin esittänyt elokuva-asian käsittelemistä.⁷

Valkonauhan työn tuloksia huomioitiin myös *Kotimaassa*, jossa nimimerkki Toivovainen⁸ otti ensimmäisen kerran elokuvaan kantaa toukokuun lopulla, juuri ennen Valkonauhan vuosikokousta. Toivovaisen mukaan

kuolemaksi alkavat elävät kuvat käydä kaupungillemme ja maalle. Ilta illan jälkeen istuvat lapsemme imemässä sieluihinsa kuvia paheiden maailmasta. Kuviissa ovat pääosissa varkaudet, murhat, rakkaudentarinat. Niiden katsominen ei tee hyvää aikuiselle, saati sitten lapselle.

Toivovainen valitteli sitä, ettei kukaan ollut asialle maassamme mitään tehnyt. Joitakin heikkoja ääniä oli kuultu sieltä täältä tai joissakin puheissa oli asiaan viitattu, mutta mitään systemaattista ei ollut tehty. Nimimerkki vaatikin, että Suomen kasvattajien oli noustava asiaa valvomaan.⁹

Valkonauhan kesäkuuisessa vuosikokouksessa oli edustajia ympäri maata. Kokouksen asialista oli laaja sisältäen eri siveellisyyssasioita siveellisyyden yleisestä järjestämisestä aina miesten kylvettäjiin ja naisten juoppoparannuskoteihin saakka. Asialistalla olivat myös elokuvat, joiden katsottiin kiihottavan viettejä ja ohjaavan epäsiiveelliseen elämään.

Kokous hyväksyikin seuraavat ponnet:

- vanhempien, holhoojien, opettajien ja kasvattajien tuli tarkastaa elokuvateattereiden ohjelmisto
- mikäli niissä oli siveettömiä elokuvia elokuvateatterinomistajia pyydettiin poistamaan ne ohjelmistosta. Valkonauhan tehtävänä oli valvoa, että näin myös todellisuudessa tapahtuisi.
- mikäli teatterinomistajat eivät suostu poistoihin niin Valkonauha pyytäisi viranomaisten apua¹⁰

Näyttäisi kuitenkin siltä, ettei Valkonauhan toiminta lähtenyt etenemään.¹¹

Vaatimukset lisääntyvät

Elokuvakeskustelu alkoi muutenkin lisääntyä kevään 1909 aikana. Kansalaispiirit ryhtyivät puuhaamaan omaa elokuvateatteriaan ja yhtiötä, jossa olisi sellainen ohjelmisto, johon kaikki voisivat rauhassa mennä. Tavoitteena oli, että kaupunkiin saataisiin kasvatusopillisia tavoitteita palveleva teatteri, jonka ohjelmisto koostuisi maantieteen, kasvi- ja eläinkunnan, nykyajan elämän ja inhimillisen työn eri muotojen kuvauksista, historiallisista näytelmistä jne. Näiden lomassa voisi olla jokin viaton humoristinen esitys. Oman teatterin ohjelmiston tulisi ennen kaikkea palvella koulujen havainto-opetusta.

Toivovainen suhtautui hankkeeseen periaatteessa myönteisesti, mutta epäili, kuinka paljon yleisöä uudessa teatterissa kävisi. Yleisö halusi kuitenkin muunlaista ohjelmaa ja sitä oli edelleen saatavilla. Nimimerkin tietojen mukaan muualta saadut esimerkit todistivat yleisön haluavan seikkailua ja viihdettä. Uusi elokuvateatteri ei koskaan toteutukaan, vaan asia hautautui.¹²

Kevään keskusteluja vauhditti myös Ruotsin ja Norjan kehitys. Ruotsissa oli valtiopäiville jätetty aloitteet elokuvien tarkastuksesta ja Norjassa keskustelu oli käynyt vilkkaana. Norjassa elokuvien vaikutus rinnastettiin mm. väkijuomaliikkeeseen ja vaadittiin, että elokuvien tarkastus oli ymmärrettävä yhteiseen hyvään tähtäävänä asiana. *Kotimaassa* Toivovainen asetti parhaimmaksi vaihtoehdoksi Norjassa kehitellyn mallin, jonka mukaan elokuvien esittäminen annettaisiin valtion monopoliksi. Hän omaksui tämän kannan jo keväällä 1909 ja palasi asiaan vuoden 1910 alussa. Paras keino olisi se, että valtiolla ja kunnilla olisi yksin-

oikeus elokuvien esittämiseen. Ne voisivat vuokrata teatterit kasvatusnäkökohtia korostavalle yhtiölle. Toivovainen tuskasteli, etteikö asia voisi mitenkään olla järjestettävissä. Olihan maassa pystytty ratkaisemaan vaikeampiakin siveellisyyssyysmyyksiä.¹³

Elokuvat esillä Kolmisoinnussa keväällä 1908

Kolmisoinnussa elokuva-asia oli ensimmäistä kertaa esillä helmikuussa 1908. Tuolloin alustuksen piti suomenkielisen tyttökoulun kollega, vanhasuomalainen, nuorkirkollisia ajatuksia kannattava Yrjö Loimaranta. Hänet nimitettiin kolme vuotta myöhemmin kirkollistoimituskunnan esittelijäsiviteeriksi,¹⁴ ja hän oli jatkossa hyvin keskeinen valtion elokuvapolitiikan vaikuttaja.

Loimarannan alustus käsitteli kristittyjen suhtautumista ja osallistumista taide- ja huvitilaisuuksiin. Hänen mukaansa Kolmisoinnun toiminta ei ollut niiden kanssa ristiriidassa. Oman kokonaisuuden muodostivat elokuvat, joiden sisältöä Loimaranta piti osittain jopa turmelevana. Asiasta keskusteltiin vilkkaasti maaliskuun kokouksessa ja keskustelijat yhtyivät alustajan käsityksiin ja kokous päättikin, että Kolmisointu ryhtyisi viemään eteenpäin toimenpide-ehdotuksia, joilla elokuvien tasoa voitaisiin parantaa. Yhdistyksen sanomalehtitoimikunnalle annettiin tehtäväksi alustaa asiaa seuraavassa huhtikuun kokouksessa. Kokouksen pöytäkirjasta ei ilmene kuka viime kädessä esitti elokuva-asian ottamista esille, mutta tapahtumat lähtivät liikkeelle Loimarannan alustuksesta.¹⁵

Huhtikuussa alustajana ollut insinööri Harteva totesi, etteivät elokuvat edistäneet Kolmisoinnun periaatteita; ei suomalaisuutta, koska ne olivat käytännössä kokonaan ulkomaalaisia, ei taidetta, koska niiden tarjonnasta puuttui taiteen rauhoittava vaikutus, eikä uskuntoa, koska niiden ohjelmat useimmissa tapauksissa olivat kevytmielisiä, vähintäänkin sekoitus hyviä ja huonoja numeroita. Hartevan mukaan elokuvateatterinomistajien ainoana tavoitteena oli saavuttaa mahdollisimman suuri taloudellinen voitto. Elokuvissa kävijät puolestaan havittelivat pääasiassa jonkinlaista kiihottusta, nautinnonhimoa. Kolmisoinnun jäsenten ei tulisi millään tavoin kannattaa elokuvateattereita,

koska niiden olemassaolo perustui pelkästään huonoihin vaikuttimiin. Käydyssä keskustelussa tuli esiin myös hyvin maltillisia mielipiteitä. Kolmisointu ei periaatteessa voisi asialle mitään, koska se ei voinut muuttaa ihmisten motiiveja ja käytäytymismalleja. Ihmiset halusivat juuri niitä asioita, joita he elokuvista saivat. Toisaalta ihmisillä oli halu kokea nautintoa, mutta koska heillä ei ollut mahdollisuutta saada parempaa ja sivistävämpää taidetta, heidän oli tyydyttävä elokuviin. Kansalle oli pyrittävä tarjoamaan parempaa taidetta. Tähän perusteeseen eivät kaikki kuitenkaan kovin helposti uskoneet. Vilkkaan keskustelun jälkeen asia jätettiin pöydälle ja siihen palattaisiin jälleen seuraavassa kokouksessa.¹⁶

Kolmisointu päätti lopulta toukokuun kokouksessa ensinnäkin ottaa selvää rikoslaiosta ja poliisijärjestyksestä ja toiseksi tarkastaa eri teattereissa esitettävät elokuvat ja tarvittaessa huomauttaa niiden sisällöstä viranomaisille. Tehtävää varten nimitettiin valiokunta, jolla oli oikeus pyytää asiantuntijoiden apua. Valiokunnan oli pyrittävä saamaan asiaa käsitteleviä kirjoituksia eri sanomalehtiin, ja sen piti toimia yhteistyössä hankkeen käynnistäjien, lähinnä Valkonauhan kanssa.¹⁷

Kolmisoinnun elokuvakomitea

Valkonauha ja Kolmisointu olivat päättäneet ryhtyä toimenpiteisiin elokuvien sisällön parantamiseksi keväällä ja kesällä 1908. Näyttää siltä, että molemmat odottelivat toistensa toimenpiteitä eikä asia edennyt kummankaan taholla. Kolmisoinnussa elokuva-asiaan palattiin marraskuussa 1908. Elävien kuvien valiokunta ilmoitti käyneensä asiantuntijoiden kanssa tarkastamassa esityksiä. Samoin oli tiedusteltu Valkonauhan mielipiteitä. Yhteistyö sen kanssa ei kuitenkaan käynnistynyt.¹⁸

Kolmisoinnussa elokuva-asiaan palattiin tammi-kuun lopulla 1909. Yhdistyksen pöytäkirjassa todettiin vain yksikantaan, että valiokunnan oli ryhdyttävä kiireellisesti toimiin elokuvaohjelmistojen korjaamiseksi Valkonauhasta riippumatta.¹⁹

Kolmisointu käynnisti nyt oman työnsä, jonka tavoitteena oli kartoittaa elokuvaesitysten sisältöä. Työ ei lähtenyt aivan heti käyntiin ja valiokunnan kokoonpanoakin jouduttiin laajentamaan kahdeksanjäseniseksi. Hilja Haahden mukaan Kolmi-

sointu tarjosi yhteistyötä myös muille valistus- ja kristillisille yhdistyksille, mutta se joutui tekemään työn kuitenkin pääosin yksin.²⁰

Vaikka Valkonauhan ja Kolmisoinnun yhteistyö ei onnistunutkaan, elokuva-asiaa ei suinkaan unohdettu Valkonauhassakaan. Johtokunnassa elokuvista keskusteltiin 22.2.1909 — kolme viikkoa sen jälkeen, kun Kolmisointu oli turhautunut yhteistyön mahdollisuuksiin. Valkonauhan johtokunta nimesi lähetystön, jonka tehtävänä oli pyrkiä vaikuttamaan elokuvateatterinomistajiin.²¹

Myös Valkonauhan yhdistyksissä tunnettiin asiaan kiinnostusta, sillä Joensuun ja Sortavalan

yhdistykset esittivät vuoden 1909 Valkonauhaliiton konferenssin erääksi aiheeksi elokuvia. Joensuun yhdistys esitti ratkaisumahdollisuudeksi mm. kääntymistä eduskunnan puoleen. Lopulta elokuva-asia ei kuitenkaan ollut konferenssissa esillä.²²

Kolmisoinnun esitys keväällä 1910

Kotimaassa kirjoitettiin loppuvuodesta 1909 keväeseen 1910 runsaasti elokuvien haitallisesta vaikutuksesta. Varsinkin lasten asemaan kiinnitettiin huomiota, ja mm. Toivovainen oli käynyt alku-

vuodesta 1910 toteamassa, kuinka alaikäiset saavat olla läsnä heiltä kielletyissä elokuvanäytöksissä.²³

Kolmisoinnun kevätkokous oli Korkeasaarella 13.5.1910. Kokouksessa elokuvatoimikunta ilmoitti saaneensa elokuvaselvityksen valmiiksi ja laatineensa siltä pohjalta kirjeen Uudenmaan läänin kuvernöörille. Kevätkokous valtuutti toimikunnan tarpeelliseksi katsottuihin jatkotoimenpiteisiin ja se jätti kirjeen kuvernöörille 17.5.1910.

Yli kaksikymmentä sivua pitkässä kirjeessä toimikunta perusteli elokuvien ennakkotarkastuksen tarpeellisuutta. Toimikunta ja Kolmisointu olivat yhdessä käyneet läpi Helsingin elokuvia sängen seikkaperäisesti ja sen pohjalta päätyneet siihen tulokseen, että maahan tuli aikaansaada elokuvien tarkastus. Pitkään kirjeeseen oli valittu mukaan vain kaikkien törkeimmät ja vastenmielisimmät tapaukset ja esimerkkielokuvien kohtaukset esitettiin hyvin tarkkaan. Esitetyissä elokuvissa oli pääasiassa julmuuksia, luvattomia rakkausuhteita, ovelia varkauksia, kaikenlaisia kieroituksia ja ilkeyksiä sekä kuvasarjoja jotka olivat esteettisesti ala-arvoisia.

Koska elokuvien sisältö oli erityisen haitallista lapsille ja nuorille, Kolmisointu esitti, että elokuvateattereiden ohjelmisto asetettaisiin tarkastuksen alaiseksi. Näin voitaisiin suojella lapsia ja nuoria.

Toimikunta itse piti riittävänä joko yhden tarkastajan tai sitten erillisen tarkastuslautakunnan asettamista. Kumpi tahansa ratkaisu olisi riittävä päättämään, olisiko elokuva esitettävä vai kielletty. Pääasia oli, että joko tarkastajalla tai lautakunnalla olisi riittävä auktoriteetti. Asia jätettiin kuvernöörin ratkaistavaksi. Toimikunta uskoi myös kuvernöörin tekevän riittävät esitykset maan hallitukselle. Anomuksen lopuksi toivottiin asian hoituvan syyskauden alkuun mennessä, ja siten poistuisi huoli, jota kaikki kansan siveellistä kehitystä harrastavat kansalaiset sekä nuorison ja lasten kasvattajat ja vanhemmat jo useita vuosia olivat tunteneet.²⁴

Uudenmaan läänin kuvernööri Max Alfthan toimitti anomuksen senaatille kesäkuun puolivälissä. Hänkään ei pitänyt vallitsevaa tarkastuskäytäntöä riittävänä, sillä elokuvia ei käytännössä tarkastettu etukäteen. Mikäli Helsingissä oli esitetty siveettömiä filmejä, Helsingin poliisimestari oli pyytänyt elokuvateatterinomistajat neuvonpitoon ja haitalliset elokuvat oli tämän jälkeen poistettu oh-

jelmistosta. Poliisimestari ja poliisit olivat pyrkineet katsomaan elokuvia etukäteenkin. Mutta kuvernöörin mielestä menettely ei ollut hyvä, ja hän puolsi siten Kolmisoinnun esityksiä.

Alfthan esitti tarkastuselimeksi Helsinkiin perustettavaa tarkastuskomiteaa. Komitea tarkastaisi kaikki julkisesti esitettäväksi aiotut elokuvat, eikä niitä saisi esittää ennen tarkastusta Poliisien tehtävä olisi jatkossa vain varmistaa, että elokuvissa olisi tarkastuskomitean hyväksynnän osoittava leima. Komiteaan kuuluisi Alfthanin mukaan eri yhteiskunta-aloilla toimivia koulun, kirkon ja taiteen tms. edustajia.

Näin Alfthan uskoi elokuvien tulevan pätevän tarkastuksen piiriin ja yleisön varjeltuvan elokuvien mahdollisilta vahingollisilta ja raaistuttavilta vaikutuksilta. Hän uskoi myös elokuva-alan suosittuvan tarkastukseen, koska se suojelisi "epälojailta kilpailulta".²⁵ Alfthan nimenomaan viittasi koko yleisöä suojelemaan vaikutukseen, ei pelkästään lapsiin ja nuoriin.

Kuvernööri pyysi vielä Helsingin poliisimestaria selvittämään, kuinka elokuvien tarkastus oli hoidettu Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Lausunnot tulivat kesäkuun aikana ja Alfthan toimitti nekin senaatille 6.7.1910.²⁶

Elokuva-alan reaktiot

Kolmisoinnun aloite herätti elokuvateattereiden omistajissa vankkaa vastustusta, ja he lähettivät oman vastineensa senaatille 25.8.1910. Sen allekirjoittajina olivat suurimpien teattereiden omistajat. He pitivät sensuuria yleisesti ottaen kielteisenä, olihan siitä ollut erittäin huonoja esimerkkejä hiljattain päättyneen sortokauden aikana. Sensuuri ei Suomeen sopinut.

Teatterinomistajat vastustivat myös tarkastuksen keskittämistä, vaikka elokuvien maahantuonti ja levitys olivat hyvinkin keskittynyttä toimintaa. Käytännössä suurimpien elokuvateattereiden omistajat tuottivat elokuvat maahan, esittivät ne omissa teattereissaan ja levittivät niitä ympäri maata. Tosin kuka tahansa saattoi tuoda maahan elokuvia, sillä tuontia ei mitenkään valvottu tai säännöstelty. Elokuvamiesten näkemys siitä, että elokuvien tarkastuksen keskittäminen Helsinkiin vaarantaisi maaseudun teattereiden itsenäisyyden

eli Helsingissä päätettäisiin siitä, mitä muualla esitettiin, tuntui oudolta. Elokuva-ala ilmeisesti pelkäsi keskitetyn tarkastuksen aiheuttamia kustannuksia, jotka tulisivat nimenomaan helsinkiläisten kannettavaksi. Teatterinomistajat muuttivatkin kantaansa jo keväällä 1911.

Tarkastusta vastustettiin myös sen vuoksi, että elokuvien esittäminen joutuisi tarkastuksen myötä erilaiseen asemaan muihin huveihin verrattuna. Niille riittäisi yleisön ja arvostelijoiden tuomio. Elokuvien kilpailuasemaa tultaisiin näin oleellisesti heikentämään. Kirjelmänsä lopuksi teatterinomistajat kuitenkin totesivat, että mikäli tarkastukseen ryhdyttäisiin niin siihen riittäisivät poliisit. Erillistä tarkastuskomiteaa ei tarvittaisi.²⁷

Helsingin ja Turun teatterinomistajat yrittivät vaikuttaa senaatin työskentelyyn järjestämällä erilisiä lastennäytäntöjä. Ne eivät kuitenkaan saavuttaneet juurikaan suosiota, vaikka liput näytöksiin olivat normaaleja halvempia.²⁸

Elokuvatarkastus tulee väliaikaisena voimaan

Senaatissa asiaa ryhtyi käsittelemään siviilitoimituskunnan esittelijä vt. protokollasihteeri Juho Airaksinen. Ennen asian esittelyä *Kotimaa* halusi voimakkaasti tukea Kolmisoinnun aloitteen käsittelemistä. Lehden kirjoituksessa 17.10. Toivo Haahdi esitti, että aloitteen tueksi tuli järjestää kansalaiskokouksia, joissa elokuvista keskusteltaisiin. Kokousten päätökset vietäisiin ao. henkilöiden tietoon. Erityisesti Haahdi vetosi raittiisiin, siveelistä kasvatusta harrastaviin henkilöihin. Hän viittasi myös siihen, että Helsingin poliisimestari oli kesällä Valkonauhan vuosikokouksessa kehoittanut nimenomaan keskustelutilaisuuksien järjestämiseen. Haahden vetoamus kirjoituksensa päätteeksi kuvaa sitä kuinka tärkeänä asiaa pidettiin:

Meidän lapsemme ovat vaarassa, hengen vaarassa...

Rientäkäämme pelastamaan kasvava polvi huonojen elävien kuvien vaikutukselta.²⁹

Juho Airaksinen laati Kolmisoinnun aloitteen pohjalta muistion marraskuun lopulla. Samassa yhteydessä hän otti käsittelemään myös elokuva-teatterinomistajien kirjeen. Jättämässään esityk-

sessä protokollasihteeri esitti erityisen valiokunnan perustamista. Koska valiokunnan työ vaatisi kuitenkin oman aikansa, Airaksinen ehdotti, että asiasta annettaisiin heti väliaikaiset ohjeet. Esitettyjen elokuvien tiedot tuli ilmoittaa poliisiviranomaiselle. Mikäli poliisilla oli aihetta epäillä elokuvan sisältöä, elokuva oli esitettävä ao. viranomaiselle. Poliisilla oli elokuvaa tarkastettaessa mahdollisuus käyttää tarpeen vaatiessa opettajia tai muita asiantuntijoita apunaan. Vaikka elokuva olisikin etukäteen tarkastettu, piti poliisin vielä olla läsnä silloin, kun elokuvaa esitettiin ensimmäistä kertaa.

Mikäli filmissä oli loukkaavia kohtia, poliisin tuli heti ryhtyä toimenpiteisiin, joilla kuvien esittäminen kiellettäisiin. Tällaisista elokuvista oli tehtävä lista ja elokuvien esittäminen ilman poliisin lupaa olisi kiellettyä. Kaikilla elokuvilla tuli olla nimi. Poliisin tuli pystyä päätelemään jo nimen perusteella jotakin elokuvan sisällöstä, ja toisaalta nimen perusteella voitiin listoista tarkistaa oliko elokuva sallittu. Mikäli nimeä haluttiin muuttaa, tuli siitäkin ilmoittaa poliisille. Lasten elokuvissakäyntiä haluttiin myös rajoittaa. Alle 15-vuotiaat eivät saaneet olla elokuvissa kello 20:n jälkeen muuten kuin vanhempien tai holhoojien seurassa. Mikäli em. säännöksiä rikottaisiin seurauksena oli rikoslain mukainen rangaistus.³⁰

Näin vt. protokollasihteeri oli ottanut mietinnössään huomioon myös elokuva-alan kannantotoja ja jättänyt keskitetyn tarkastuselimen pois. Ilmeisestikin sen todistelut tarkastuslautakunnan työn vaikeudesta, yksipuolisuudesta sekä kalleudesta olivat saaneet senaatin vakuuttuneeksi. Käytännössä eri kuntien poliisiviranomaiset joutuivat aina erikseen antamaan luvan esitettävälle elokuvalle.

Senaatissa asiaa käsiteltiin 1.12.1910. Päätöksen mukaan elokuvien tarkastuksessa tuli noudattaa väliaikaisia ohjeita, jotka pitkälti perustuivat Airaksisen esitykseen. Elokuvien esittämisestä tuli ilmoittaa kaupungeissa poliisimestarille ja jos sellaista ei ollut, ao. poliisiviranomaiselle tai paikallakunnan kruunun nimismiehelle tai järjestysmiehelle. Ilmoituksessa tuli olla filmin valmistajan nimi, filmin tehdasnumero, filmin pituus ja nimi sekä riittävän täydellinen selostus sisällöstä. Airaksisen ehdotuksen kohdat elokuvien sopimat-

tomuudesta ja poliisien oikeudesta rajoittaa ja estää näytökset hyväksyttiin sellaisenaan samoin kuin mahdollisten apuvoimien hyödyntäminen tarkastuksessa. Näin poliisin ei siis ollut pakko käyttää apulaisia.

Poliisin tuli olla myös paikalla filmin ensiesityksen yhteydessä ja kieltää näytös, mikäli loukkaavia kuvasarjoja esitettiin. Mikäli filmissä oli murhia, ryöstöjä ja muita törkeitä rikoksia, elokuvaa ei saanut esittää. Samoin poliittisesti, siiveillisesti tai uskonnollisesti loukkaavien elokuvien esittäminen oli kielletty. Mikäli esitettävä elokuva saattoi vaikuttaa raaistuttavasti tai oikeuskäsitteitä hämmentävästi, poliisin tuli kieltää filmin esittäminen.³¹

Kotimaassa senaatin päätöksestä uutisoitiin heti seuraavana päivänä. Lehdessä korostettiin sitä, että päätös oli ennen kaikkea väliaikainen tarkastusoikeuden jäädessä edelleen poliiseille. *Kotimaan* mukaan päätökset olivat kuitenkin selkeä edistysaskel ja nyt oli mahdollisuus poistaa selvimmät epäkohdat.³²

Senaatin päätös vaati vielä kenraalikuvernöörin vahvistuksen, joka tapahtui 15.12. Lopullisen päätöksen mukaan läänien kuvernöörien tuli saattaa ohjeet ja määräykset asianomaisten viranomaisten ja elokuvateatterinomistajien tietoon. Lisäksi kuvernöörejä pyydettiin selostamaan kuinka paljon määräysten perusteella elokuvaesityksiä oli jouduttu kieltämään, ja samoin tuli ottaa kantaa lasten elokuvissakäyntiin, ennen kaikkea kuinka sitä tulisi rajoittaa. Kuvernööreillä oli myös mahdollisuus esittää omia näkemyksiään siitä, kuinka elokuvien tarkastus tulisi jatkossa hoitaa. Ohjeet kuvernööreille lähetettiin yleiskirjeellä ja päätöksen toimeenpanijana oli senaatin siviilitoimituskunta.³³

Elokuvien tarkastukset alkoivat Helsingissä 4.2.1911. Kuvernöörien piti lähettää kertomukset ohjeiden käytännön soveltamisesta vuoden 1911 huhtikuun alkuun mennessä, joten kovinkaan paljon kokemuksille ei aikaa jäänyt. Kuvernöörit palauttivat kertomuksensa osapuilleen ajoissa, mutta Viipurin läänin kuvernööri vasta marraskuun 18. päivänä.³⁴

Epilogi

Toisen sortokauden aikana elokuvien tarkastustoimintaan ei puututtu, vaikka kevästä 1916 läh-

tien erilaisissa kansalaiskouksissa ryhdyttiin vaatimaan valtiiovallan puuttumista asiaan.³⁵ Kirkko ryhtyi syksystä 1917 voimakkaasti ajamaan tarkastuksen aikaansaamista, ja tilanne johtikin siihen, että kirkollis- ja opetusministeriö asetti marraskuussa 1918 erillisen elokuvakomitean. Komitean tehtävänä oli laatia käytännön ohjeet elokuva-alan ottamiseksi valtiiovallan haltuun.³⁶ Komitean työn tuloksena hallitus jättikin asiasta lakiesityksen syksyllä 1920. Lain läpimeno näyttikin aluksi varmalta, mutta RKP:n kansanedustajien aloitteesta lakiesitys äänestettiin yli vaalien.³⁷

Elokuvakomitean asettaminen huolestutti elokuvateatterinomistajia, oltiinhan koko alaa ottamassa valtion hallintaan. Elokuva-alalla ymmärrettiin aivan oikein, että suurin syy elokuvaan kohdistuvaan epäluuloon johtui elokuvien sisälöstä. Sille oli pyrittävä tekemään jotakin.

Elokuva-ala oli ryhtynyt vastaiskuun jo keväällä 1919, jolloin maahan saatiin sen aloitteesta Helsinkiin keskitetty elokuvatarkastus. Elokuva-ala yhdessä tarkastamon — elokuvalautakunnan — kanssa pyrkiin siistimään ohjelmistoa. Esitettävät elokuvat valittiin entistä huolellisemmin siten, ettei niiden sisältö loukkaisi ihmisiä. Työ tuottikin tulosta.³⁸

Eduskunta hylkäsi elokuvien valtiollistamisesityksen syksyllä 1922. Syitä oli kaksi. Kansanedustajat pitivät loppujen lopuksi valtiollistamista liian kalliina, vaikka lähtökohtana olikin valtion kassatulojen lisääminen. Mutta myös elokuvien tason paraneminen vaikutti yleisen mielipiteen muuttumiseen elokuville suopeaksi.³⁹

Elokuvien tarkastukseen puututtiin 1930-luvulla, mutta asia saatiin lainsäädännön piiriin vasta vuonna 1946.⁴⁰

Viitteet:

¹ Mikko Juva, "Kirkko vallankumouksen keskellä". Teoksessa Markku Heikkilä ja Eino Murtorinne (toim.): *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Hämeenlinna 1977, 42.

² *Kotimaa* 14.6.1909, "Pikku havaintoja", Toivovainen.

³ *Kotimaa* 11.3 ja 20.3.1908.

⁴ *Kotimaa* 18.3. ja 30.3.1908.

⁵ Valkonauhan vuosikonferenssin ptk 10.6.1908, Valkonauhan arkisto, KA (Kansallisarkisto); *Kotimaa*, "Pikku havaintoja"

20.5.1908; Sven Hirn, *Kuvat elävät. Elokvatoiminta Suomessa 1908—1918*, Helsinki 1991, 42.

⁶ *Kotimaa* 20.5.1908, "Pikku havaintoja", Toivovainen.

⁷ Valkonauhan liittohallituksen ptk 2.3.1906, Valkonauhan arkisto, KA.; Turun osaston kirje Valkonauhan keskushallinnolle 2.4.1908, saapuneet kirjeet, Valkonauhan arkisto, KA.

⁸ Nimimerkki Toivovainen näyttää jääneen arvoituksesi. Murtorinne ja Heikkilä eivät ainakaan *Kotimaan* historiassa kerro kuka nimimerkki oli. Eino Murtorinne ja Markku Heikkilä. *Kotimaa 1905—1980. Kristillisenä vaikuttajana suomalaisessa yhteiskunnassa*, Jyväskylä 1980, 58.

⁹ *Kotimaa* 20.5.1908, "Pikku havaintoja", Toivovainen.

¹⁰ Valkonauhan konferenssin ptk 10.6.1908, Valkonauhan arkisto, KA; *Kotimaa* 12.6. ja 17.6.1908.

¹¹ Valkonauhan toimintakertomukset 1905—1912, 1914—1918, Valkonauhan arkisto, KA.

¹² *Helsingin Sanomat* 18.5.1909, "Elävät kuvat kansanvalituksen palvelukseen", pääkirjoitus; *Kotimaa* 14.6.1909, Toivovainen, "Pikku havaintoja. Elävät kuvat — se uusi maanvaiva"; *Helsingin Sanomat* 23.5.1909; *Hufvudstadsbladet* 23.5., 26.5.1909; *Kotimaa* 24.1.1910, Toivovainen, "Pikku havaintoja. Elävät kuvat kantavat hedelmää".

¹³ *Kotimaa* 14.6.1909, Toivovainen, "Pikku havaintoja. Elävät kuvat — se uusi maanvaiva"; *Kotimaa* 24.1.1910, Toivovainen, "Pikku havaintoja. Elävät kuvat kantavat hedelmää".

¹⁴ Markku Heikkilä, "Kielitaistelusta sortovuosiin". Teoksessa *Opetusministeriön historia III*, 1985, 351.

¹⁵ Kolmisoinnun ptk 21.2.1908 ja 27.3.1908, Kristillisen Taideseuran arkisto, KA.

¹⁶ Kolmisoinnun ptk 24.4.1908, Kristillisen Taideseuran arkisto, KA.

¹⁷ Kolmisoinnun ptk 15.5.1908, Kristillisen Taideseuran arkisto, KA.

¹⁸ Kolmisoinnun ptk marraskuu 1909 (päiväys puuttuu), 4.12.1908, Kristillisen Taideseuran arkisto, KA.

¹⁹ Kolmisoinnun ptk 29.1.1909, Kristillisen Taideseuran arkisto, KA.

²⁰ "Hilja Hahti selittää". *Kinolehti* 5/1953, 25; Hirn 1991, 19, 53—55, 71—72.

²¹ Valkonauhan liittohallituksen ptk 22.2. ja 6.5.1909, Valkonauhan arkisto, KA.

²² Joensuun yhdistyksen 15.4.1909 ja Sortavalan yhdistyksen 29.4.1909 kirje Valkonauhan keskushallinnolle, Valkonauhan arkisto, KA; Valkonauhan liittohallituksen ptk 6.5 ja 9.5.1909, Valkonauhan arkisto, KA; Valkonauhan vuosikokousptk 4.—7.6.1909, Valkonauhan arkisto, KA.

²³ *Kotimaa* 8.10.1909, esittely Kolmisoinnun kirjasesta; Ko-

timaa 24.1.1910., Toivovainen, "Pikku havaintoja. Elävät kuvat kantavat hedelmää"; *Kotimaa* 15.4.1910 ja 22.4.1910.

²⁴ Kolmisoinnun pöytäkirjanote 13.5.1910; Kolmisoinnun kirje kuvernöörille 17.5.1910. Molemmat ovat aktissa KD 65/94/1910, Senaatin siviilitoimituskunta; *Kotimaa* 20.5 ja 23.5.1910.

²⁵ Kuvernöörin kirje Senaatille 15.6.1910. KD 65/94/1910, Senaatin siviilitoimituskunta, KA.

²⁶ Kuvernöörin kirje Senaatille 6.7.1910, lausunnot ovat liitteenä, KD 65/94/1910. Senaatin siviilitoimituskunta, KA.

²⁷ Elokvateattereiden omistajien kirje Keisarille ja suuriruhtinaalle no 2350/25.8.1910, aktissa KD 65/94/1910, Senaatin siviilitoimituskunta, KA.

²⁸ Hirn 1991, 39, 47.

²⁹ *Kotimaa* 17.10.1910, Toivo Helon kirjoitus.

³⁰ Esittelijän muistio 29.11.1910, aktissa KD 65/94/1910, Senaatin siviilitoimituskunta, KA.

³¹ Senaatin talousosaston ptk 1.12.1910, Senaatin talousosasto, KA.

³² *Kotimaa* 2.12. ja 9.12.1910.

³³ Senaatin talousosaston pöytäkirjat 15.12.1910. STO 1910; Siviiliasiantoimituskunnan kirjekonseptit no 1531/15.12.1910. ST 1910.

³⁴ Senaatin siviilitoimituskunnan diaari v. 1911, Senaatin siviilitoimituskunta, KA.

³⁵ Markku Nenonen, *Siveellisyysvalvontaa vai valtion taloudenhoitoa. Valtion elokuvapolitiikka v. 1906—1930*. Lisensiaattityö Tampereen yliopistossa, 1995, 101—106.

³⁶ Suomen ev.lut. kirkon VIII yleinen kirkolliskokous 1918, ptk+liitteet, yleisen valmisteluvaliokunnan mietintö no 20 koskien elävien kuvien ottamista valtion yksinoikeudeksi; Kirkollis- ja opetusministeriön kirje Loimarannalle no 1937/21.11.1918, kirjekonseptit, kirkollis- ja opetusministeriö, KA; Komiteamietintö ehdotukseksi elävien kuvien järjestämistä varten, komiteamietintö no 12/1920, 1.

³⁷ Vp 1920, asiak. III no 45, hallituksen esitys eduskunnalle laiksi elävistä kuvista no 45/26.11.1920; Vp 1921, ptk I, s. 456—463.

³⁸ Suomen Biografisyhdistyksen kirje 26.2.1919 valtioneuvostolle, valtioneuvoston arkisto, KA; Suomen Biografisyhdistyksen kirje 26.3.1919 kirkollis- ja opetusministeriölle, kirkollis- ja opetusministeriö, KA; Valtioneuvoston päätöstalotit no 410/12.5.1919, Valtioneuvosto, KA; Kirkollis- ja opetusministeriön pöytäkirja no 54/12.5.1919, kirkollis- ja opetusministeriö, KA.

³⁹ Nenonen 1995, 251—253.

⁴⁰ Asetuskokoelma no 335 ja 336/30.10.1935; Asetuskokoelma no 127 ja 128/14.2.1946.